

wpłynęło dnia ..... 24. 06. 2022r.

Nr korespondencyjny 491

podpis .....
Kielce, 18. VI. 2022 r.

Prof. dr hab. Adam Massalski, dr h.c.,
Instytut Historii UJK, Kielce.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Tomasza Sikorskiego

Pułkownik Antoni Sikorski (1893 – 1987).

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgra Tomasza Sikorskiego *Pułkownik Antoni Sikorski (1893 – 1987)* zawarta została na 409 strona maszynopisu wraz z aneksem ikonograficznym. Praca składa się ze wstępu (s. 5 – 9), rozdziału metodologicznego (s. 9 – 12), kolejnego rozdziału: przebieg badań i wykorzystane źródła (s. 12 – 23), sześciu chronologicznie ułożonych rozdziałów merytorycznych („*Dzieciństwo i wczesna młodość 1893 – 1914*”, „*Czas wojny o niepodległość i kształt granic RP, 1914 – 1921*”, „*Oficer służby stałej, 1921 – 1939*”, „*Na obczyźnie 1939 – 1947*” i „*Po powrocie do Polski 1947 – 1987*” łącznie 342 ss. tekstu), zakończenia (s. 365 – 374), bibliografii (s. 375 – 393) i wspomnianego już wyżej aneksu ikonograficznego.

Praca ma charakter biograficzny, wydaje się że jest pod względem treści najbliższa typowi biografii kontekstowej. Z tej racji mieści się ona w szeroko pojętym zakresie nauk humanistycznych i wykorzystuje metodologię historii i socjologii. Kwestie odnośnie roli biografii w badaniach historycznych i socjologicznych, autor omawia we wstępie w oparciu o dobrze dobraną literaturę przedmiotu. W rozdziale I „*Metodologia badań własnych*” (czemu tych kilka stron zostało wyodrębnionych jako osobny rozdział, podobnie jak i rozdział II „*Przebieg badań i wykorzystane źródła*” nie zostały włączone do wstępu, jak to zwykle bywa w pracach tego typu?), zostały sformułowane cele pracy i zaprezentowane pytania badawcze. Należy sądzić, że praca została oparta o znaczącą i w zasadzie reprezentatywną ilość źródeł informacyjnych. W bibliografii znalazło się około 200 publikacji zwartych, ponad 50 artykułów, ponadto „*Biografie i biogramy*” (czemu nie włączone do prac zwartych i artykułów?), bibliografie i przewodniki po zasobach archiwalnych (tu wymienione zostały także pozycje, które powinny się znaleźć w dziale: źródła archiwalne – np. pozycje wykazane jako „CA Wojskowego Biura Historycznego”). Jako źródło informacji Autor wykazał także 80 not internetowych. Na podkreślenie zasługuje na pewno imponująca ilość źródeł archiwalnych. Wykorzystane zostały zasoby: Archiwum Akt Nowych, Centralnego Archiwum Wojskowego, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie i Narodowe Archiwum Cyfrowe, a także zbiory

rodziny Sikorskich pozostające w prywatnych rękach potomków A. Sikorskiego. Te źródła o charakterze archiwalnym uzupełnione zostały po przez zebrane relacje (w sumie dziewięć). Szkoda, że w sprawie wyroku sądowego w sprawie skazanie za przestępstwo gospodarcze bohatera rozprawy nie została przeprowadzona kwerenda w Archiwum Państwowym m. stołecznego Warszawy. Należy także przywołać fakt, iż bazę informacyjną poszerzyły źródła drukowane, w tym między innymi przedwojenne *Roczniki oficerskie*. Z niezrozumiałych powodów *Dzienniki Personalne MSW* z lat 1920 i n., a także *Dziennik Urzędowy MSW* i *Dziennik Ustaw RP*, które Autor błędnie zaliczył do czasopism.

Wśród prac zwartych przywoływanych w przypisach i w bibliografii nie znalazła się książka Marka Gałęzowskiego: *Pułkownik „Żegota”. Życie i pisma pułkownika dypl. Tadeusza Münnicha* (Warszawa 2009), o rówieśniku A. Sikorskiego, maturzysty gimnazjum w Dębicy z 1913 r., związanym od lat szkolnych z ruchem niepodległościowym. Podobnie jak A. Sikorski po zaliczeniu pierwszego roku studiów służył on w I Brygadzie LP. Walczył na Kielecczyźnie i na Wołyniu. Brał udział w odsieczy Lwowa. W latach 1926 – 1929 p.o. szef sztabu KOP, potem d-ca pułku „Czortków”. Tak jak bohater dysertacji, po 1939 r. r. znalazł się w Anglii i przebywał od czerwca 1941 w obozie Rothesey na wyspie Bute. Po likwidacji PSZ na Zachodzie (X 1946) pozostawał w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia. Do Polski nie powrócił, zmarł w Anglii. Porównanie karier A. Sikorskiego i T. Münnicha mogłoby obfitować w ciekawe konkluzje.

Warto także odnotować, że wykorzystana jako źródło archiwalne przez Autora relacja płk. dypl. Jana Emisarskiego została opublikowana w całości drukiem, ze wstępem napisanym przez Endre László Varga, w „Niepodległości” w 2012 r.¹. Brak w tekście tej publikacji jakichkolwiek wzmianek o A. Sikorskim, gdy tymczasem w tekście dysertacji w jednym miejscu znalazła się informacja że pełnił on funkcję zastępcy J. Emisarskiego, a dalej, że był nieformalnym zastępcą tego oficera.

Niewątpliwie plusem recenzowanej pracy jest to, iż narracja dotyczy około stu lat historii Polski, w tym głównie historii wojskowości, ale także politycznej i niekiedy społecznej. Losy jej bohatera – osobowości niezwykle aktywnej i dynamicznej spowodowały, że w pracy znalazło się wiele ciekawych wątków, takich jak służba w legionach, elementy szkolnictwa

---

¹ *Ewakuacja z Węgier. Relacja płk. dypl. Jana Emisarskiego, byłego attaché wojskowego w Budapeszcie ze stycznia 1946 r. wraz ze źródłami do dziejów ewakuacji Polaków z Węgier (1939 – 1940)*. Opr. Endre László Varga, „Niepodległość”, t. LXI, Warszawa 2012, s. 317 – 335.

wojskowego, problemy związane z funkcjonowaniem KOP-u, kampanii wrześniowej, życia emigracyjnego na Węgrzech, we Francji i w Anglii, wreszcie realia czasów Polski Ludowej.

Nad całością tekstu ciąży niestety przesadna skrupulatność w rozważaniach, która dotyczy czasem spraw mało istotnych: trzecio i czwarto rzędnych, (zwłaszcza w odniesieniu do kwestii odznaczeń, a także nie mających większego znaczenia problemów chronologicznych). Ponadto w przypisach zostały zbyt rozbudowane noty biograficzne osób o drugorzędym znaczeniu dla zasadniczej narracji. M.in.: s. 95 - Stanisław Dąbek, s. 135 Jan Świątecki, s. 231 Jan Stanisławski, s. 237 - Tadeusz Alf Tarczyński, s. 255 - Pawło Szandruk, s. 272 - Tomasz Zan, s. 280 - Zbigniew Sebastian Siemaszko i Wincenty Bąkiewicz, s. 293 - Mieczysław Boruta Spiechowicz, s. 303 - Janusz Wieczorek, s. 304 - January Grzędziński, s. 311 - Bolesław Ziemiański. Co gorsza we wszystkich tych przypadkach, brak odesłania do źródeł informacyjnych z których korzystał Autor. Wśród tak często powtarzających się szczegółowych wątków, gmatwa się narracja, mają miejsce powtórzenia i brak możliwości podsumowań oraz uwag syntetycznych.

Nie zawsze precyzyjnie są sformułowane tytuły podrozdziałów: np. 8.2. „*Aktywność niepodległościowa i społeczna*” jak wynika z treści należy uzupełnić o określenie „*zawodowa*”. Podrozdział „*Życie prywatne*” nie posiada odpowiedników w poprzednich rozdziałach. Informacje o życiu rodzinnym wplecione w narrację o służbie wojskowej (s. 88, 91, 112). Rozbijają one ciągłość tekstu.

Na stronach ss. 47 – 48, 64 – 66, 153, 222, koniecznym wydaje się zamieszczenie map, bo opis terenu walk jest niewystarczający do zrozumienia działań zbrojnych w tych rejonach, które dziś znajdują się poza granicami kraju, lub we Francji.

Zbyt pobieżnie potraktowana sprawa kryzysu przysięgowego w odniesieniu do kariery wojskowej A. Sikorskiego (s. 56). Należy sądzić, że fakt złożenia przysięgi w przyszłości zaważył na jego karierze i awansach. Brak refleksji i próby odpowiedzi na pytanie co skłoniło A. Sikorskiego do złożenia przysięgi, gdy w zdecydowanej większości legioniści z I brygady odmówili. Tymczasem więcej jest narracji na temat jego pobytu w Szkole Podchorążych PSZ w Ostrowie (s. 57), z tak mało znaczącymi informacjami, że szkoła wróciła do budynku, ale leżącego po drugiej stronie szosy!. Brak w tekście tabel, które ułatwiły by percepcję tekstu. Na przykład informacje o kolejnych miejscach pracy po 1948 r. Umożliwiłoby to w pewnym stopniu ustalić kiedy pozostawał w więzieniu, a także pozwoliło wyciągnąć wnioski jak często zmieniał pracę i z jakich powodów.

Sprawa wyroku i pobytu w więzieniu za przestępstwa gospodarcze wymaga znacznie poważniejszego potraktowania (s. 335). Po pierwsze nie w podrozdziale 8.3. zatytułowanym „Życie prywatne” !.

Konstrukcja podrozdziału 8.4 (s. 355 – 365) nie do przyjęcia!. Zostały w nim wyszczególnione poszczególne publikacje bez zastosowania chronologii i podziału na prace naukowe: w tym prace zwarte, artykuły, podobnie prace popularno – naukowe i inne. Brak podsumowania ile tych publikacji było i jak zostały ocenione przez ewentualnych, czytelników czy recenzentów. Razi w zakończeniu (s. 365 – 366) samo oceniające się zdanie wyrażone przez Autora: „w pracy został wykorzystany bardzo szeroki wachlarz źródeł pozyskiwania informacji”. To należało pozostawić do oceny czytelnikowi. Podobnie dalej: „Drugi szczegółowy problem badawczy (...) został rozwiązany”. Warto się było natomiast pokusić o próbę naszkicowania wizerunku psychologicznego bohatera pracy.

Inne uwagi ogólne: brak skrótów powszechnie stosowanych: r. a nie rok (prawie na każdej stronie, często po kilka razy). W wielu wypadkach pełne imiona przy kolejnym przywoływaniu poszczególnych osób, a czasem same nazwiska bez inicjałów imion. Maniera rozpoczynania zdań od dat – na wielu stronach (s. 56, 68 – 69 i n.), tak się pisze w kronikach, a nie w monografiach.

Przykładowe uwagi szczegółowe:

s. 7. Warto dodać, że fragment o tym, kto przygotowywał młodzież do wystąpień niepodległościowych młodzież polską odnosił się tylko do Galicji.

s. 8. Rząd Lubelski bez dodania „Ludowy” może być kojarzony z PKWN.

s. 48 Błędna zapis nazwy miejscowości Wołoczek, na następnej stronie już poprawny.

s. 55 Według wykazu osobowego legionistów A. Sikorski figurował jako osoba posiadająca najniższy stopień podoficerski, a bezpośrednio potem występuje jako sierżant. Brak wyjaśnień w tej sprawie.

s. 65 Mało istotne rozważania na temat dziennych dat pobytu w niewoli ukraińskiej dotyczące okresu jednego - dwóch dni. Znowu na s, 85 mało istotne dywagacje o braku spójności w dokumentach dotyczących służby w Szkole Podchorążych w Warszawie. Podobne rozważania dotyczące datacji na s. 110 (w sprawie przejścia do Warszawy). s. 112 Zdanie dotyczące faktu, że dziećmi miał się zajmować ordynans i niania, a przecież żona też chyba była w domu. Takie nieistotne drugorzędne informacje. Na s. 123 zupełnie nieistotne dywagacje jak się podpisywał Wincenty Rzymowski pod artykułem w Gazecie Warszawskiej. Tamże podobne dociekania na i temat A. Wiczorkiewicza. Na s. 128/129 mało istotny fragment o psach, kontaktach towarzyskich. Zbyt drobiazgowo na s. 317/318 opisana sprawa umieszczenia tablicy na

kościół św. Jakuba w Sandomierzu. Podobnie zbyt szczegółowy opis uroczystości w Tomaszowie Lubelskim s. 319 – 23 i jeszcze raz ta sama kwestia s. 324 – 326. Informacje podsumowujące (s. 121) powinny się raczej znaleźć w zakończeniu.

s. 76 -77 Zbyt drobiazgowo rozważania na temat odznaczeń i okoliczności ich przyznania ten problem przewija się aż do s. 83/84.

s. 86 Prawie cała strona na temat małżeństwa i życia rodzinnego. To powinno znaleźć się w osobnym podrozdziale. Podobnie s. 137, sprawy rodzinne w podrozdziale: „*Funkcje w 34 pp.*” Dalej też wtręty na temat życia rodzinnego na s. 144.

s. 110 Zbyt szczegółowe dywagacje na temat datacji w sprawie przejścia A. Sikorskiego do Warszawy.

s. 112 Nie wyjaśniono, czemu dziećmi miała się zajmować niania i ordynans, a brak informacji o matce.

s. 120/121 brak konsekwencji w zapisie stopnia oficera A. Sikorskiego w momencie objęcia funkcji dowódcy baonu był majorem, a nie podpułkownikiem.

s. 121 Kilka zdań ogólnikowych o pamięci rodzinnej i znaczeniu służby w KOP-ie dla A. Sikorskiego. Cechy osobowe przedstawione na tej stronie, powinny się znaleźć w zakończeniu.

s. 123 Niezręczność językowa: „*pisemne wspomnienia*” !. s. 132 „*amazonki czyli panie*”.

s. 125 W sąsiednich zdaniach ta sama osoba raz wymieniana jako ppłk. a raz jako mjr.

s. 134. Tytuł podrozdziału 5.8 „*Funkcja [?] w 34 Pułku Piechoty*”, chyba właściwiej - „*służba*”.

s. 138 Złamana zasada chronologii, ten fragment powinien się znaleźć w podrozdziale 5.8. o kursie w Rembertowie.

s. 144 Znowu wplecione wątki rodzinne. Z tekstu wynika, że wraz z synem w sierpniu jeździł na nartach w Rozluczu!.

s. 150 Brak logiki w zdaniu, jak mógł ppłk A. Sikorski „natychmiast przekazać dowodzenie 94 pp rez. ppłk B. Gancarzowi” skoro na s. 147 widnieje zapis, że ten przystąpił do formowania 94 pp jako komendant garnizonu Sandomierz.

s. 219 Kilka zdań omawiających źródła powinno się to w skróconej formie znaleźć we wstępie.

s. 224 Czy to możliwe, że w południowej Francji był w drugiej połowie kwietnia mróz 10 stopni mrozu !.

s. 227 niejasne zdanie na temat raz kapitana, a raz majora W. Świdły.

s. 228 ponownie napisano o wrogiej postawie Francuzów, chyba już po raz czwarty, lub piąty.

s. 250 – 251 trzykrotna informacja o funkcji ppłka Saundersa.

s. 258, 268 Autor podał kilka faktów, że w tekstach bohatera rozprawy znalazł błędne informacje. To chyba do wstępu z odpowiednim komentarzem! Znowu (s. 288) o błędach w faktografii zeznać w czasie przesłuchania w UB A. Sikorskiego.

s. 259 - 262 Informacje o kolejnych, miejscach pracy w Polsce po powrocie z Anglii najlepiej było by zaprezentować w formie tabeli. Tu też powinna się znaleźć informacja o pobycie w więzieniu. Wiadomo by było za jakie przestępstwo mógł być skazany.

s. 262 – 264 Brak konsekwencji w stosowaniu chronologii.

s. 263 W tekście znalazło się stwierdzenie, że szczegółowa analiza akt UB „w znacznym stopniu daje wyjaśnienie” na temat tolerancji władz wobec faktu że A. Sikorskim służył w KOP-ie i pełnił inne funkcje w okresie międzywojennym. Do s. 285 brak takiego stwierdzenia.

s. 264 Niezręczność językowa: dr Muszalski był doktorem prawa nie tylko przed wojną.

s. 271 Brak jednoznacznego stwierdzenia, czy choćby sugestii, czy przynależność do PZPR w latach 1948 – 1951 była w zamyśle A. Sikorskiego „parasolem ochronnym”?

s. 280 Błąd w pisowni nazwiska Jerzego Giedroycia (przypis 1556).

s. 285 – 290 Z tekstu nie wynika jednoznacznie, czy A. Sikorski należał do ruchu „*nn*”.

s. 292 Brak przywołania w przypisie źródła informacji z którego Autor pozyskał informacje o Zjeździe Łódzkim.

s. 293 Zbędne w przypisie odwołanie do zbiorów rodzinnych skoro referat był opublikowany w całości w „*Przeglądzie Historyczno – Oświatowym*”.

s. 294 Raz poprawnie zapisany Kazimierz Pluta - Czachowski, a dwa razy J. Pluta!.

s. 312/314. Wymienna pisownia nazwiska mjra Henryka Bezeka lub Bezega. Kilka razy przez „k” i kilka razy przez „g”.

s. 336 O skazaniu na dwa lata więzienia tylko jedno zdanie, a o historii szafy biblioteczej informacje na dwóch stronach z opisem gdzie stał syfon i butelka soku!

s. 340 – 341 Jako osobna pozostająca w kręgu zainteresowań SB, brak informacji jak uzyskiwał paszport, czy był zmuszany do podpisywania deklaracji o współpracy?.

Zamieszczona na końcu pracy ikonografia ciekawa i dobrze dobrana, uzupełniająca treści zawarte w dysertacji.

Reasumując oceniana praca poza niewątpliwymi walorami, posiada także dość sporą ilość niedociągnięć. Moim zdaniem przeważają pozytywy, dlatego stwierdzam, że spełnia ona w stopniu dostatecznym wymagania, jakie określają przepisy ustawy o stopniach i tytułach naukowych i wnioskuje o dopuszczenie doktoranta do dalszych procedur postępowania w sprawie nadania tytułu doktorskiego.

Adam Massalski